Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Trideset godina Dejtonskog mirovnog sporazuma: dosezi u izgradnji mira i funkcionalne države: Dejtonski mirovni sporazum

Pejanović, Mirko

2026

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/865

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2026.222.08

Industrija Bosne i Hercegovine, industrijska politika i reindustrijalizacija

Anto Domazet

Sažetak: Jačanjem neoliberalnog pristupa ekonomiji širom svijeta osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća tržištu su prepuštene ključne odluke u vezi s alokacijom ekonomskih resursa. Aneks 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma (DPA) iz 1995. koji se odnosi na Ustav BiH kreiran je upravo na zasadama neoliberalnog koncepta po kojima će razvoj pokretati slobodno tržište, pa čak i proces integracije BiH u Europsku Uniju (EU). Razvoj industrije odvijao se bez ikakvih formalnih industrijskih strategija, ali su strategije privatizacije i horizontalno provedene reforme utjecale na razvoj industrije. U periodu 2005–2024. industrija pokazuje znakove blage deindustrijalizacije u oblasti zaposlenosti, ali i znakove blage reindustrijalizacije u oblasti stvaranja BDV-a. BiH se već 20 godina nalazi u zamci srednjeg dohotka koja se najprije može prevazići jačanjem industrije, odnosno reindustrijalizacijom. Zemlje koje su slabile industriju uglavnom nisu ni ostvarivale konvergenciju s razvijenima i nisu ušle u fazu visokog dohotka. Deindustrijalizacija uz srednji dohodak poznata je kao fenomen preuranjene deindustrijalizacije (*premature deindustrialization*). Stadij srednjeg dohotka najteži je za prevazilaženje pa je zato posebno važno podići konkurentnost industrije. Uz intenziviranje reformi za ulazak u članstvo EU i primjenu efektivne industrijske politike BiH ima priliku da kroz reindustrijalizaciju na bazi strukturalnih transformacija prevaziđe zamku srednjeg dohotka i dostigne razvojnu fazu visokog dohotka.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, neoliberalizam, industrijska politika, deindustrijalizacija, reindustrijalizacija, zamka srednjeg dohotka

Uvod

U mnogim raspravama o ekonomskom razvoju BiH početno pitanje je da li je ustavna struktura BiH onemogućila dinamičniji ekonomski razvoj zemlje. U tome se posebno ističe pitanje razvoja industrije, s obzirom na to da je SR BiH u sastavu SFRJ bila republika s 40% udjela industrije u zaposlenosti, a s oko 36% udjela u stvaranju bruto dodane vrijednosti.

* Univerzitet u Sarajevu, Ekonomski fakultet; anto.domazet@efsa.unsa.ba

Tema ovog rada su procesi deindustrijalizacije i reindustrijalizacije i mjesto industrije BiH i FBiH u njima. Deindustrijalizacija se definira kao proces smanjenja udjela prerađivačke industrije (*manufacturing industry*) u stvaranju BDV-a i zaposlenosti u ekonomiji države ili regija, odnosno lokalnih zajednica. Reindustrijalizacija je inverzan proces i označava rast udjela industrije u stvaranju BDV-a i zaposlenosti. Deindustrijalizacija je najvećim dijelom rezultat neoliberalnog pristupa razvoju ekonomije u kojem se tržištu i tržišnim akterima prepušta alokacija kapitala i drugih resursa u pojedine ekonomske oblasti. Izostanak vidnije tržišne intervencije odražavao se na seljenje proizvodnje iz razvijenih zemalja u zemlje u razvoju izazvano nižim troškovima proizvodnje standardnih proizvoda i održavanjem u razvijenim zemljama samo proizvodnje naprednih tehnologija visoke dodane vrijednosti. Kina i druge zemlje u razvoju su profitirale iz procesa deindustrijalizacije razvijenih zemalja jer im je tako bilo omogućeno, posebno kroz strane direktne investicije (FDI), sticanje znanja i sposobnosti preuzimanja naprednih tehnologija i razvijanja inovacija, što ih danas, uz lucidnu politiku inovacija i razvijenost inovativne i poduzetničke infrastrukture, dovodi u poziciju visoko konkurentnih industrijskih zemalja industrije 4.0.

U BiH je kroz proces obnove nakon završetka rata onemogućena državna intervencija u sektoru prerađivačke industrije ponajviše politikom neoliberalizma međunarodne zajednice. Zato je skromni obim restrukturiranja naslijeđenih državnih poduzeća bio realiziran oskudnim privatnim kapitalom, uključujući i strani kapital kroz FDI. Privatizacijom državnih poduzeća samo je dio naslijeđenog portfolija državnih poduzeća krenuo na put konkurentnog razvoja, dok je značajan broj neuspješno privatiziranih poduzeća, uključujući i velika, nepovratno izgubljen. Jedan dio državnih poduzeća je putem male privatizacije osigurao dobru osnovu za razvoj malih rastućih poduzeća, a preostali dio državnih poduzeća je kroz stečajeve i likvidaciju ili dugotrajno tavorenje ekonomski izgubljen. Napokon, jedan dio državnih poduzeća u sektorima tradicionalne državne prisutnosti zadržan je u državnom vlasništvu (energetika, komunikacije i putna infrastruktura, namjenska proizvodnja) i nastavlja provoditi nejasnu državnu politiku u oblastima djelovanja.

Bosna i Hercegovina, kao i FBiH, nalazi se u zamci srednjeg dohotka već 20 godina. Historijski promatrano u većini zemalja industrija je davala najveći doprinos ulasku u fazu visokog dohotka kroz proces reindustrijalizacije. Zemlje koje su u fazi srednjeg dohotka doživjele deindustrijalizaciju nisu nikada ušle u fazu visokog dohotka Takva deindustrijalizacija se naziva preuranjenom (*premature deindustrialization*). FBiH bi intenziviranjem reindustrijalizacije,

uz ubrzane reforme za prijem u članstvo EU, mogla u kraćem roku ostvariti status visokog dohotka. Ključna ograničenja u tom pogledu su razvijenost proizvodne baze i pozicija u globalnim lancima vrijednosti domaćih kompanija, s jedne, te upravljački kapacitet institucija s druge strane.

Industrija u FBiH je u procesu blage deindustrijalizacije u oblasti zaposlenosti i procesu nešto dinamičnije reindustrijalizacije u oblasti stvaranja bruto dodane vrijednosti (BDV). S prosječnom stopom ekonomskog rasta od 2,7% u periodu 2024–2005., uz izostanak političkog konsenzusa o razvoju u zemlji, takva dinamika ne dozvoljava približavanje statusu ekonomije visokog dohotka.

Cilj ovog rada je da istraži dinamiku razvoja industrije u BiH, odnosno FBiH, i sugerira mjere njenog intenziviranja na osnovama industrijske politike.

Istraživačka pitanja u ovom istraživanju su:

1. Koja su obilježja razvoja i konkurentnosti industrije FBiH i kakav utjecaj imaju na mogući put k reindustrijalizaciji?
2. Kako dizajnirati industrijsku politiku za ubrzanje reindustrijalizacije FBiH u skladu s prilikama koje pružaju tehnologije 3.0 i 4.0 industrija i novi kontekst međunarodnog političkog i ekonomskog okruženja?

Predmet istraživanja je industrija BiH u početnim baznim elementima, a u svim drugim razvojnim aspektima fokus je na industriji FBiH, s obzirom na ustavne nadležnosti države i entiteta. Radi se o prerađivačkoj (*manufacturing*) industriji koja je svrstana u djelatnost C klasifikacije djelatnosti BiH iz 2010. Vremensko ograničenje istraživanja se odnosi na period 2005–2024. godina zbog toga što je to period razvoja nakon postratne obnove ekonomije i što za taj period postoji većina potrebnih podataka u bazama Federalnog zavoda za statistiku (FZS). Za neke indikatore razvoja raspoloživost podataka pokriva kraće periode. Prostorno istraživanje obuhvata uglavnom FBiH, a dijelom je projicirano na kantone i općine i gradove FBiH.

Korišteni su isključivo sekundarni podaci. Metode istraživanja su uglavnom obuhvatale deskriptivnu analizu vremenskih serija i metodu komparacije i kompilacije s praksom nekih drugih zemalja.

Period tranzicije ekonomije FBiH dovodi do ekonomske transformacije koja se dešava na tri nivoa. Prvi nivo je ekonomija BiH, odnosno FBiH, drugi nivo je industrija FBiH i treći nivo je geografska transformacija, na regionalnom (kantoni u FBiH) i lokalnom nivou (gradovi i općine u FBiH). Na svakom od tih nivoa istražujemo ulogu industrije u generiranju ekonomskog razvoja.

U nastavku rad je strukturiran tako da se u prvom dijelu analiziraju promjene u ekonomskoj strukturi FBiH, uključujući strukturne promjene industrije,

u drugom dijelu se daje osvrt na tendencije stagnacije, odnosno deindustrijalizacije ili reindustrijalizacije u BiH i FBiH, u trećem dijelu se diskutiraju pojedini aspekti u pristupu industrijskim politikama u FBiH s fokusom na koncept objedinjavajućeg okvira u dizajniranju industrijskih politika i u četvrtom dijelu rada se daju zaključci.

Promjene strukture ekonomije FBiH

Strukturne promjene u ekonomiji rezultat su djelovanja mjera ekonomske i sektorske politike i djelovanja tržišta i odluka poslovnih aktera, primarno privatnog poslovnog sektora. Analizira se intenzitet promjena i smjer promjena pojedinih ključnih oblasti ekonomije.[1]

Ekonomija BiH prije rata počivala je dominantno na proizvodnji, dok su usluge imale manji udio u BDP. Tranzicija ekonomije dovela je u poslijeratnom periodu do potpunog preokreta – ekonomska struktura se mijenja jačanjem udjela usluga u bruto dodanoj vrijednosti, dok proizvodnja smanjuje svoj udio.

Makropogled: Industrija i ekonomska struktura FBiH

Mjesto industrije u ekonomskoj strukturi FBiH sagledava se kroz zaposlenost, stvaranje BDV-a i produktivnost rada u osnovnim grupama sektorskog klasificiranja ekonomije, koje uključuje sekundarni, tercijarni i kvartarni sektor ekonomije. Ovakav pristup polazi od toga da je za stvaranje konkurentnosti jedne ekonomije ključno razvijati poglavito sekundarni sektor, ali da njegovo unapređenje ne može bez tercijarnih i kvartarnih usluga, koje se odnose na inovacijske usluge koje podižu tehnološki nivo proizvodnje i povećavaju njenu novostvorenu vrijednost. Što je najvažnije, vrhunske usluge koje donosi

[1] Postupak grupiranja djelatnosti iz Klasifikacije djelatnosti BiH 2010 (KD BiH 2010) temelji se na teorijskom modelu po kojem različite djelatnosti imaju različite pokretače rasta, vođene su različitim strategijama rasta i pružaju različite efekte u pogledu doprinosa ekonomskom razvoju, posebno ciljevima zaposlenosti i povećanja dohotka (M. Peneder, S. Kamovski i S. Dachs, "What Follows Tertiarization: Structural Change and the Role of Knowledge-based Services", u: *Working Papers*, No 146, WIFO, Vienna, 2001). Klasificiranje navedenih djelatnosti izvršeno je tako što su djelatnosti prema KD 2010 za BiH grupirane po sljedećim kriterijima: Industrija (djelatnost C – Prerađivačka industrija), proizvodnja (A – Poljoprivreda + B – Vađenje ruda + D – Proizvodnja i distribucija električne energije + E – Vodoprivreda + F – Građevinarstvo), distributivni servisi (G – Vanjska i unutarnja trgovina + H – Prijevoz), ugostiteljski servisi (I), servisi utemeljeni na znanju (J – Informacije i komunikacije + K – financijski servisi + L – servisi nekretnina + M – Naučni, istraživački, tehnički, stručni i ostali servisi), socijalni servisi (N – Administrativni i drugi servisi + O – Javna administracija, odbrana + P – Obrazovanje + Q – Zdravstvo i socijalna zaštita) i ostali servisi (R – Umjetnost, zabava i rekreacija + S – Ostali servisi).

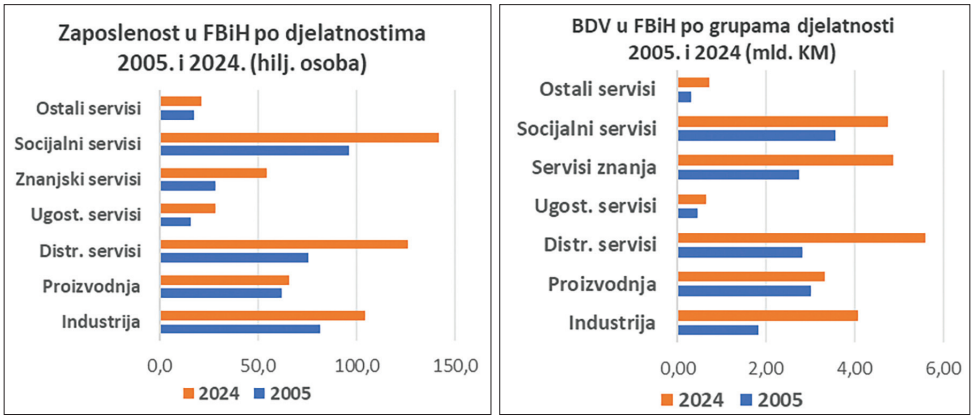
4.0 tehnološka revolucija same po sebi ostvaruju prilike za dodatni rast, ali još više unapređuju druge sektore, kao naprimjer sektor prerađivačke industrije.[2] U naporima da se prerađivačka industrija modernizira na tim osnovama dešavaju se dva paralelna procesa njenog restrukturiranja u naprednim ekonomijama: otsourcing određenih uslužnih aktivnosti u odnosu na core aktivnosti industrijskih firmi i rastuća tražnja za znanjem u intenzivnim poslovnim servisima.[3] Već ostvareni rezultati u industrijama visokih tehnologija i u modernizaciji industrija nižeg tehnološkog nivoa ukazuju na to da je budući razvoj industrija u najvećoj mjeri ovisan o primjeni servisa utemeljenih na znanju (*knowledge-based services*): digitalizacija, vještačka inteligencija, inovacijske aktivnosti, istraživanje i razvoj, cirkularna ekonomija, energetska tranzicija, veća resursna efikasnost, marketing, financijski, edukacijski i servisi vezani za unapređenje sistema upravljanja na korporacijskom, državnom, asocijativnom i regionalnom planu (Kvintarni servisi budućnosti).

U pristupu dezagregaciji ekonomije FBiH ideja je sagledati koji su sektori doprinosili ekonomskom i socijalnom razvoju u uvjetima duboko neupravljane ekonomije izložene globalnom tržištu kroz sistem male otvorene ekonomije kakva je po Dejtonskom mirovnom sporazumu i Ustavu BiH kreirana u Bosni i Hercegovini. Iz toga je potrebno izvući zaključke kako bi se mogao unaprijediti razvoj industrije u FBiH kroz proces reindustrijalizacije koji bi pokrenuo i razvoj čitave ekonomije snažno zasnovane na servisima.[4]

[2] M. Peneder, S. Kamovski i S. Dachs, *op. cit.*

[3] D. Herrero i A. Rial, "Productive linkages in a segmented economy: the role of services in the export performance of German manufacturing", *Economic Systems Research* 35 (2), 2023, 183-210. https://doi.org/10.1080/09535314.2022.2026894.

[4] Komparacija FBiH s ekonomijom Slovenije, kao zemlje visokog dohotka, otkriva razlike koje se odnose na poziciju industrije u ekonomiji. Udio industrije u zaposlenosti u Sloveniji opada i apsolutno i relativno (s 25,1% u 2005. na 20,1% u 2024.). U prirastu zaposlenosti 2024–2005. tri grupe djelatnosti (servisi utemeljeni na znanju, socijalni i distributivni servisi) doprinose novim radnim mjestima s 94,6%, ukupno 164,6 hiljada, od 174 hiljade kreiranih radnih mjesta. Udio industrije u BDV povećan je s 20,9% u 2005. na 22,6% u 2024. godini. BDV u stalnim cijenama iz 2010. godine povećan je za 14,2 milijarde eura, a udio industrije u tom povećanju iznosi 25,9%, dok servisi zasnovani na znaju generiraju 30,8% tog prirasta BDV. Produktivnost po zaposlenom u industriji duplo je veća u Sloveniji u odnosu na FBiH i iskazuje se vrijednošću BDV po zaposlenom od 43,2 hiljade eura, ali je niža od produktivnosti ukupne ekonomije za oko 10%. Slovenija kao zemlja koja je provodila vrlo aktivnu politiku razvoja ekonomije bilježi stagnaciju zaposlenosti, ali visok rast BDV i produktivnosti. Njen rast zaposlenosti ne temelji se na industriji, nego na servisima, posebno onim utemeljenim na znanju. (Obrada podataka sa stranice Statističkog ureda Slovenije: "Employment (NACE Rev. 2), Slovenia, annually", *Republic of Slovenia, Statistical Office*, https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/en/Data/-/0301975S.px/table/tableViewLayout2/)

Izvor: *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine*, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2025, https://fzs.ba/wp-content/uploads/2026/01/Godisnjak-ljetopis-FBiH-2025.pdf.

Slika 1: Zaposlenost i BDV u FBiH po djelatnostima 2005. i 2024.

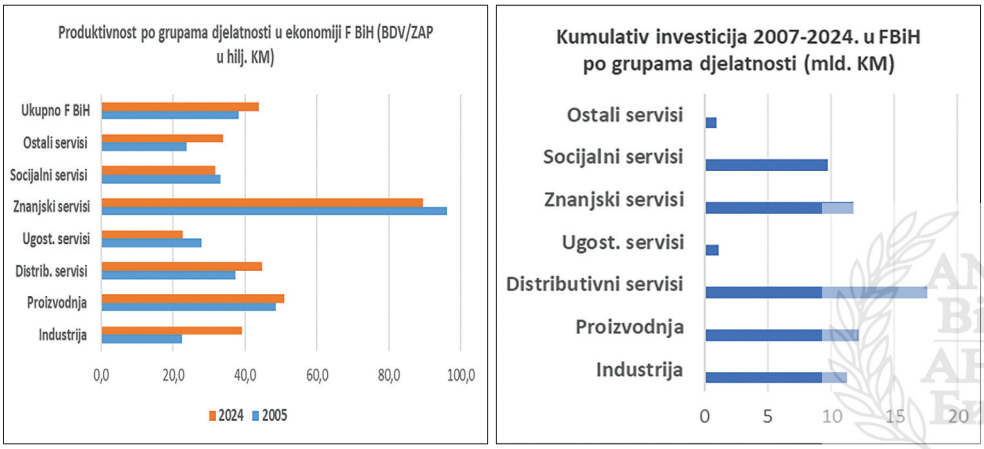
Iz grafikona na slici 1 vidljivo je da zaposlenost u proizvodnji i industriji iznosi u 2025. godini 30,6% ukupne zaposlenosti FBiH od 545,8 hiljada uposlenih, dok je u 2005. iznosila 36,9%. Usluge doprinose zaposlenosti u 2025. godini sa 69,4%, a u 2005. su doprinosile sa 60,1%. Dakle, bilježi se brži rast zaposlenosti u uslugama u odnosu na proizvodnju. U tome industrija bilježi nešto niži pad (s udjela od 20,9% u 2005. na 18,6%), dok poseban rast bilježe distributivni servisi koji obuhvataju trgovinu i prijevoz (s 19,5% u 2005. na 22,9% u 2025.), servisi utemeljeni na znanju povećavaju svoj udio (sa 7,3% u 2005. na 10% u 2025.), a socijalni i ostali servisi su blago smanjili svoj udio.

U promatranom periodu povećan je broj zaposlenih u FBiH za 43,7% s 377,3 hiljade uposlenih u 2005. na 541,1 hiljadu u 2024. godini s apsolutnim prirastom zaposlenosti od 164,8 hiljada, što znači prosječnu stopu rasta zaposlenosti od 1,92% godišnje. U tome je industrija rasla po stopi od 1,1%, ostala proizvodnja tek 0,25% godišnje. Zaposlenost u servisima bilježi rast od 2,23% godišnje.

Proizvodnja i industrija su doprinosile ukupnom prirastu zaposlenosti u FBiH sa 16,1%, odnosno s 26,6 hiljada uposlenih (industrija sama u tome doprinosi s 22,9 hiljada zaposlenih), dok je najveći dio prirasta zaposlenih s 83,9% ili sa 138,2 hiljade osoba ostvaren u servisima. Osim u socijalnim servisima, u kojima je zaposlenost rezultat javne politike države u oblasti zdravstva, obrazovanja, javne administracije i drugih javnih aktivnosti, to su rezultati koji proističu iz djelovanja tržišta i poduzetničkih inicijativa pretežno privatnog sektora.

Ekonomska struktura FBiH prema BDV prikazuje identičnu sliku. Prema cijenama iz 2021. godine BDV je porastao za 9,32 milijarde KM u periodu 2005–2024., odnosno za 63,3%, dostigavši 24,04 milijarde KM uz godišnju stopu rasta od 2,62%.

Struktura stvaranja BDV-a ima iste pravce i dinamiku, s tim da je udio industrije u njenom kreiranju manji od udjela u zaposlenosti, ali ima pozitivnu dinamiku (raste s 12,4% udjela u 2005. na 17,0% udjela u 2024. godini). Proizvodnja bilježi visok pad s 20,3% u 2005. na 13,9% u 2024. najviše zbog pada BDV-a u proizvodnji električne energije i rudnicima. Proizvodnja i industrija bilježe pad udjela u stvaranju BDV-a s 32,7% na 30,9%.

Izvor: *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine* (*op. cit.*)

Slika 2: Produktivnost i investicije po grupama djelatnosti u FBiH 2005. i 2024.

Udio industrije i proizvodnje u kreiranju BDV-a u FBiH niži je od udjela u zaposlenosti, što znači da ove djelatnosti imaju nižu produktivnost od prosjeka ekonomije. Iz grafikona na slici 1 uočava se da najveći iznos BDV-a od 5,6 milijardi KM kreiraju distributivni servisi, a onda slijede servisi znanja, socijalni servisi i industrija. Dominantan udio u strukturi BDV-a ostvaruju distributivni servisi s 23,3% i servisi znanja s 20,3%. Socijalni servisi i proizvodnja smanjuju svoj udio u stvaranju BDV-a. Industrija povećava svoj udio u stvaranju BDV-a, ali je na nižem nivou od udjela u kreiranju zaposlenosti.

Produktivnost rada kao izraz visine BDV-a po zaposlenom bilježi nizak rast u promatranom periodu koji za ekonomiju Federacije BiH iznosi 0,68% godišnje. Treba istaći da se radi o stalnim cijenama iz 2021. u kojima je izražena bruto dodana vrijednost, tako da je produktivnost izražena u realnom izrazu. Najvišu stopu rasta produktivnosti rada bilježi industrija s 2,77%

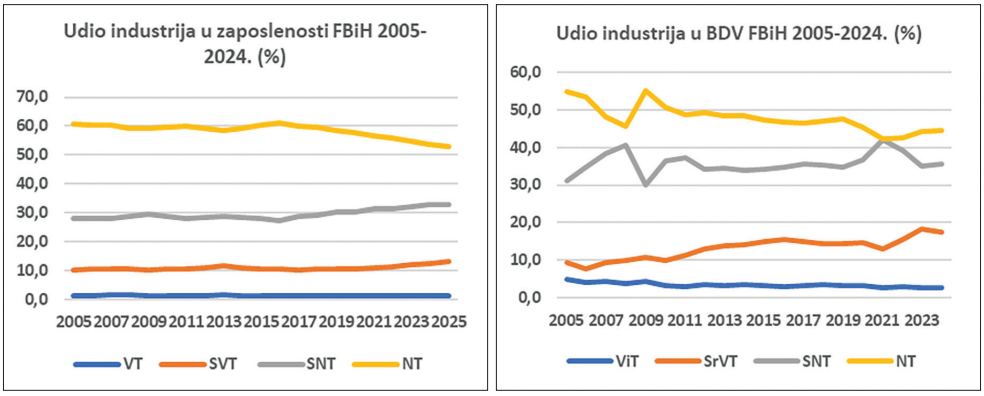
godišnje, a zatim slijede distributivni servisi s 0,92%. Servisi utemeljeni na znanju, socijalni i ugostiteljski servisi bilježe pad produktivnosti.

Struktura industrije

Analiza strukture industrije u FBiH vrši se grupiranjem industrijskih grana prema kriteriju tehnološke intenzivnosti industrija.[5] Osnovna pretpostavka je da grane višeg tehnološkog intenziteta imaju više performanse i obratno. To je dosta pojednostavljen pristup jer primjenom dostignuća 4.0 industrijske revolucije mnoge tradicionalne grane niskog tehnološkog intenziteta mogu ostvarivati visoke performanse. Osim toga, fokusiranjem na polove visoke tražnje s izgradnjom snažnih brandova industrija s niskim tehnološkim intenzitetom, kao naprimjer industrija odjeće, obuće, namještaja, hrane, pića i druge, mogu ostvarivati visoku BDV i druge performanse. Važi i obrnuto, naprimjer, farmaceutska industrija orijentirana na generičke proizvode ne mora značiti u svakom pogledu industriju visokih tehnologija.

Kako se uočava iz grafikona na slici 3, udio industrije u zaposlenosti prema tehnološkom intenzitetu ekstremno je nepovoljan i nepromjenjiv u promatranom periodu. To ukazuje na statičnost industrija u pogledu zapošljavanja. Njihov kapacitet se relativno ne mijenja i to ugrožava perspektive zaposlenosti u industriji nižih tehnologija.

[5] Eurostat i OECD razvili su posebnu klasifikaciju prerađivačkih industrija (*manufacturing industries*) prema kriteriju tehnološke intenzivnosti proizvodnje mjerene odnosom ulaganja u istraživanje i razvoj (R&D) prema bruto dodanoj vrijednosti. Ta klasifikacija temelji se na NACE razdiobi industrija na dvoznamenkastim i troznamenkastim stavkama: 1. VT – Industrije visokih tehnologija (*high tech industries*): 24.4. proizvodnja farmaceutskih, medicinskih, kemijskih i botaničkih proizvoda, 30. proizvodnja uredske opreme i računala, 32. proizvodnja radio, televizijske i komunikacijske opreme i uređaja, 33. proizvodnja medicinskih, preciznih i optičkih instrumenata i satova, 35.3. proizvodnja aviona i zrakoplova, 2. SVT – Industrije srednje visoke tehnologije (*medium-high technology*): 24. proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda, 34. proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica, 29. proizvodnja strojeva i uređaja, 31. proizvodnja električnih strojeva i uređaja, ostalo, 35.1. izgradnja i oporavak brodova i čamaca, 3. SNT – Industrije srednje niskih tehnologija (*medium-low technology*): 23. proizvodnja koksa, naftnih prerađevina i nuklearnog goriva, 25. proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa, 26. proizvodnja ostalih proizvoda od nemetalnih minerala, 27. proizvodnja baznih metala, 28. proizvodnja metal. proizvoda, osim strojeva i opreme, 4. NT – Industrije niskih tehnologija (*low technology*): 15. proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića, 16. proizvodnja duhanskih proizvoda, 17. proizvodnja tekstila, 18. proizvodnja odjevnih predmeta, dorada i bojenje krzna, 19. štavljenje i obrada kože, 20. prerada drveta/drva i proizvodnja proizvoda od drva i pluta, osim namještaja, 21. proizvodnja celuloze, papira i proizvoda od papira, 22. izdavačka djelatnost, tiskanje i umnožavanje, 36. proizvodnja namještaja, ostala prerađivačka industrija, ostalo, 37. reciklaža. ("Isic Rev. 3 Technology Intensity Definition: Classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities", *OECD Directorate for Science, Technology and Industry, Economic Analysis and Statistics Division*, 7. 7. 2011, https://web-archive.oecd.org/pdfViewer?path=/2012-06-14/94096-48350231.pdf)

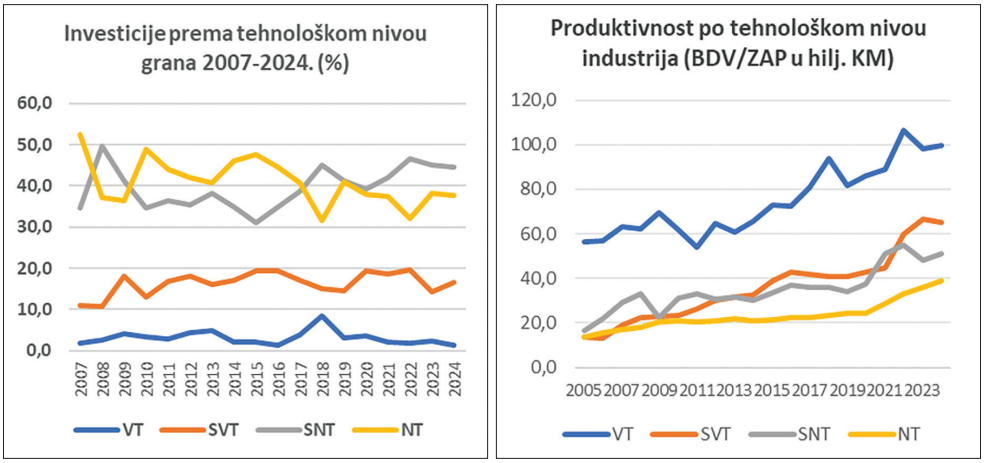
Izvor: *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine* (*op. cit.*)

Slika 3: Udio industrije prema tehnološkom intenzitetu u BDV-u i zaposlenosti FBiH 2005–2024.

Znatno je viša dinamika u pogledu stvaranja BDV-a. Dok industrije visokih tehnologija (farmaceutska i proizvodnja optike) stagniraju s udjelima oko 3–4%, srednje visoke tehnologije blago rastu i dostižu udio od 14–15%. Industrije srednje niskih tehnologija stagniraju na oko 35% udjela, a niskih tehnologija bilježe blagi pad i posljednjih godine se drže na oko 45% udjela u kreiranju BDV-a industrije FBiH.

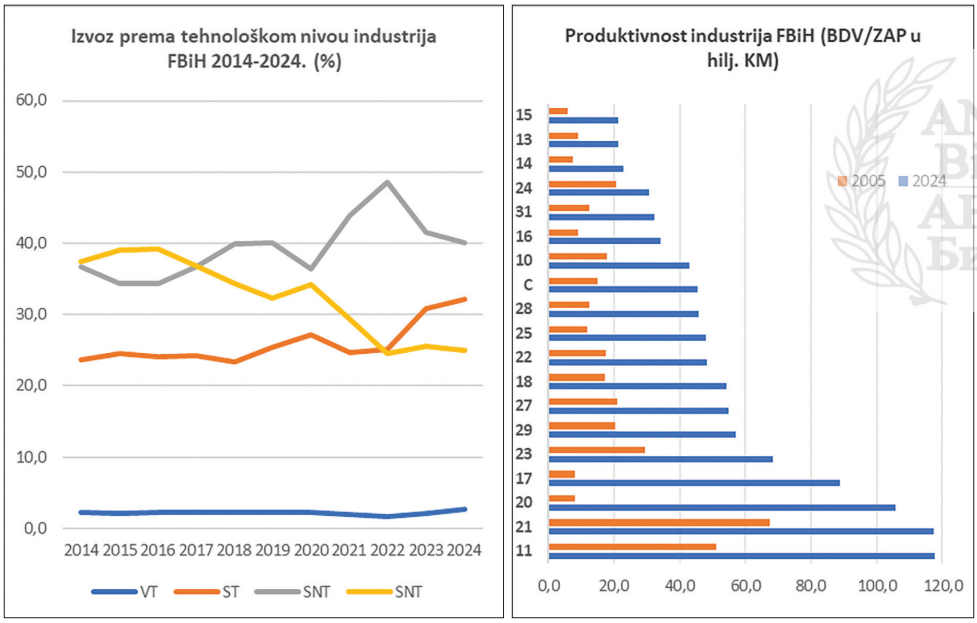
Struktura investicija, kako se vidi na grafikonu sa slike 4, slijedi strukturu zaposlenosti i stvaranja BDV-a prema tehnološkom nivou industrija. Dominiraju investicije u niske i srednje niske tehnologije, a udio visokih i srednje visokih tehnologija u investicijama je nešto iznad udjela u zaposlenosti i BDV-a. Sve to ipak pruža slabe izglede za promjenu strukture doprinosa pojedinih industrija kreiranju zaposlenosti i BDV-u.

Produktivnost kao odnos BDV-a u tekućim cijenama i broja zaposlenih u pojedinim grupama industrije prati ranije opisane doprinose industrije stvaranju zaposlenosti, BDV-a i investicija. Najvišu produktivnost bilježe industrije visokih tehnologija i ona je 2,5 puta viša od produktivnosti u industrijama niskih tehnologija.

Izvor: *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine* (*op. cit.*)

Slika 4: Investicije i produktivnost po tehnološkom nivou industrija FBiH 2005–2024.

Izvor: *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine* (*op. cit.*)
Legenda: 11 – Proizvodnja pića, 21 – Farmaceutska ind., 20 – Hemijski proizvodi, 17 – Papir i papirni proizvodi, 23 – Ostali nemetalni proizvodi, 24 – Proizvodnja mot. vozila i dijelova, 27 – Električna oprema, 18 – Grafička industrija, 22 – Guma i plastika, 25 – Metalni proizvodi, 28 – Mašine i uređaji, 10 – Prehrambena ind., 16 – Prerada drveta, 31 – Proizvodnja namještaja, 24 – Bazni metali, 14 – Proizvodnja odjeće, 13 – Proizvodnja tekstila, 15 – Proizvodnja kože i srodnih proizvoda

Slika 5: Produktivnost industrije i izvoz prema tehnološkom nivou u FBiH 2005–2024.

Na prvom grafikonu sa slike 5 vidljivo je da najveću vrijednost izvoza ostvaruju industrije srednje niskih tehnologija (oko i iznad 40% ukupnog izvoza industrije FBiH). Raste izvoz srednje niskih, a opada izvoz niskih tehnologija, dok izvoz visokih tehnologija stagnira na oko 2% ukupnog izvoza industrije FBiH. Konkurentnost izvoza industrije FBiH uvjetovana je faktorima ponude (*supply-side*) i faktorima tražnje (*demand-side*). Ma koliko zabrinjavajući bio pad konkurentnosti industrije, na srednji rok snažno djeluju faktori pada tražnje. Ni u 2025. godini nije dostignut izvoz iz 2022. godine. Evidentan je pad tražnje na ključnim tržištima EU i zemalja zapadnog Balkana. Pri tome je važno istaći da se pad tražnje projicira u dvije dimenzije na industriju FBiH. Prva je dimenzija krajnje, finalne tražnje, druga je dimenzija slabljenja tražnje u okviru transnacionalnih lanaca vrijednosti, prije svega u automobilskoj industriji. Općenito je visoka izvozna orijentacija industrije FBiH. Posebno visoku ovisnost o izvozu, iskazanu odnosom izvoza prema ukupnim prodajama, prema podacima za 2024. godinu, bilježe: proizvodnja motornih vozila s 96,3%, elektrooprema s 94,5%, mašine i uređaji s 93,0%, tekstil sa 79,8% i namještaj sa 73,6%.[6]

Drugi grafikon sa slike 5 potvrđuje ranije napomene da pripadnost industrijama niskih tehnologija ne znači nužnost smanjenja ekonomskih performansi industrija, a pogotovo kompanija koje u njima djeluju. Najveću produktivnost u FBiH u 2024. bilježi industrija pića, koja upravo spada u industrije niskih tehnologija. S druge strane, proizvodnja mašina i uređaja spada u srednje visoke tehnologije, a prema produktivnosti nalazi se na nivou prosječne produktivnosti prerađivačke industrije (C). Navedeni slučajevi pokazuju da za industriju FBiH i njenu postojeću strukturu, u kojoj dominiraju niske i srednje niske tehnologije, postoje brojne opcije unapređivanja industrije u pravcu rasta zaposlenosti i produktivnosti. Za komparaciju može se navesti tzv. austrijski paradoks, kao fenomen koji odražava visoke performanse austrijske industrije devedesetih godina prošlog stoljeća, ali vrlo nepovoljnu strukturu industrije sa stanovišta udjela tehnologijom vođenih industrija. Razlozi za to su bili visoka konkurentnost austrijskog izvoza na dobro uvedenim tržištima i nizak nivo ulaganja u R&D jer inovacije za ta tržišta nisu zahtijevale veća ulaganja. Naravno, takva situacija je vremenski ograničena i ulazak na nova tržišta zahtijevao je novu politiku inovacija i samu transformaciju industrije.[7]

[6] *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine*, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2025, https://fzs.ba/wp-content/uploads/2026/01/Godisnjak-ljetopis-FBiH-2025.pdf, str. 245-246.

[7] M. Peneder, "The Austrian Paradox: "Old" Structures But High Performance?", *Austrian Economic Quarterly* 4, 1999, str. 239-247.

Udio industrije visokih i srednje visokih tehnologija u stvaranju BDV-a iznosi 51,1% u 2023. godini, u odnosu na udio od 48,9% industrije niskih i srednje niskih tehnologija, među kojima samo industrija hrane kao niska tehnologija s 10,2% ima drugo mjesto u redoslijedu, odmah iza industrije kompjutora s 12,1%.[8]

Prostorni aspekti razvoja industrije

Tokom historije prostorni aspekti razvoja industrije bili su veoma izraženi, kako u slučajevima razvoja (industrijalizacije), tako i u slučajevima gašenja industrije (deindustrijalizacije). Sve promjene u razvoju industrije imaju u FBiH svoje regionalne (na nivou kantona) i lokalne implikacije (na nivou općina i gradova).

U tabeli 1 sistematizirani su pokazatelji promjena koje se odnose na prirast ili gubitak zaposlenosti u industriji i drugim oblastima ekonomije na pojedinim kantonima FBiH u periodu 2005–2024.

Horizontalni pogled daje sliku doprinosa pojedinih djelatnosti zaposlenosti po kantonima. Na primjer, USK je dao doprinos prirastu FBiH (164,8 hiljada radnih mjesta u periodu 2005–2024.) u zaposlenosti od 3,93% (generiranjem 6,5 hiljada radnih mjesta). Od navedenih 3,93% prirasta, industrija je imala negativan doprinos od 0,35%, proizvodnja 0,44%, distributivni servisi 2,61%, ugostiteljstvo 0,51%, servisi zasnovani na znanju imaju negativan doprinos od 0,27%, socijalni servisi 0,70% i ostali servisi 0,29%.

Vertikalni pogled daje sliku doprinosa pojedinih djelatnosti po kantonima. Na primjer, industrija je dala doprinos prirastu zaposlenosti u FBiH od 13,89%, odnosno kroz 22,9 hiljada novouposlenih. Od tih 13,89%, industrija na USK je dala negativan doprinos od –0,35%, PK doprinos od 0,41%, TK 4,41%, ZDK 2,72%, BPK 1,07%, HNK 0,25%, ZHK 1,21%, SK 1,97% i K10 0,07%. Iz ovoga vidimo da je najveći doprinos rastu zaposlenosti u industriji FBiH dao TK s 4,41% od ukupnog prirasta zaposlenosti od 164,8 hiljada novouposlenih, što znači 7,3 hiljade novouposlenih u industriji FBiH.

[8] *International Yearbook of Industrial Statistiscs: Global highlights*, United Nations Industrial Development Organization, 2025, https://stat.unido.org/portal/storage/file/publications/yb/2025/UNIDO_IndustrialStatistics_Global_Highlights_2025.pdf?utm_source=chatgpt.com.

Tabela 1: Doprinos djelatnosti prirastu zaposlenosti po kantonima FBiH 2024–2005. (u %)

Kantoni	Industr. (C)	Proizv. (A+B +D+E+F)	Distr. servisi (G+H)	Ugost. servisi (I)	Servisi znanja (J+K+L+M)	Socijalni servisi (N+O+P+Q)	Ostali servisi (R+S)	Svega	Prirast zaposl. (hilj.)
USK	–0,35	–0,44	2,61	0,51	–0,27	0,70	0,29	3,93	6,5
PK	0,41	0,15	–0,14	0,06	–0,02	0,17	–0,01	0,32	0,5
TK	4,41	–0,65	7,52	0,72	2,18	3,73	0,38	19,59	32,3
ZDK	2,72	0,98	3,56	0,64	0,68	2,41	0,30	9,33	15,4
BPK	1,07	0,10	0,14	0,06	0,06	0,22	0,02	1,54	2,5
SBK	2,29	–0,72	1,86	0,53	0,50	2,18	0,25	8,32	13,7
HNK	0,25	–0,40	3,06	1,65	0,65	3,61	–0,22	9,40	15,5
ZHK	1,21	–0,51	0,81	0,32	0,17	1,73	0,04	4,78	7,9
SK	1,97	–0,41	11,33	2,87	11,92	12,45	1,06	42,00	69,2
K 10	–0,07	–0,22	0,02	0,26	–0,08	0,36	0,07	0,79	1,3
FBiH	13,89	–2,12	30,76	7,62	15,78	27,56	2,18	100,00	164,8
Prirast zaposl. (u hilj.)	22,9	3,6	50,7	12,6	26	45,4	3,6	164,8	

Izvor: *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine* (*op. cit.*)

Najveći doprinos prirastu zaposlenosti u FBiH od 164,8 hiljada uposlenih u promatranom periodu dali su distributivni servisi (trgovina i prijevoz) s 30,76%, a zatim socijalni servisi (odbrana, obrazovanje, zdravstvo i administrativni poslovi) s 27,56% i servisi utemeljeni na znanju (informacijske i komunikacijske, istraživačke, projektantske, financijske djelatnosti i poslovi nekretnina) s 15,78% doprinosa zaposlenosti. Ukupno su servisi stvorili 88,23%, a proizvodnja, uključujući i industriju 11,77% prirasta ukupne zaposlenosti u FBiH. Industrija je stvorila 13,89% prirasta zaposlenosti, dok je sektor proizvodnje bez industrije (poljoprivreda, rudarstvo, proizvodnja električne energije i vode i građevinarstvo) imao negativan doprinos s 2,12%, odnosno smanjio je broj zaposlenih u promatranom periodu.

Po kantonima najveći doprinos rastu zaposlenosti dao je Sarajevski kanton s 42% kreirane zaposlenosti FBiH, uglavnom u području socijalnih servisa, servisa utemeljenih na znanju i distributivnih servisa, s marginalnom ulogom industrije. Najveći doprinos industrije prirastu zaposlenosti u FBiH bilježi Tuzlanski kanton s 4,41%, a slijedi ga Zeničko-dobojski kanton s 2,72% i Srednjobosanski kanton s 2,29%. Industrija je vodeća po generiranju dodatne zaposlenosti u Bosansko-podrinjskom i Posavskom kantonu, ali su apsolutni

iznosi tog rasta relativno niski. Unsko-sanski i Kanton 10 bilježe pad zaposlenosti u industriji.

Navedeni pokazatelji daju potpuniju sliku deindustrijalizacije koja se ispoljava kroz smanjenje udjela industrije u kreiranju zaposlenosti. Najizraženiju deindustrijalizaciju bilježe Sarajevski kanton, u kojem tek općine na periferiji (Hadžići, Vogošća i Ilijaš) razvijaju industriju, dok u užem jezgru grada dominiraju servisi. Iza njega slijede USK i HNK.

Proces deindustrijalizacije ima svoja teritorijalna obilježja, odnosno on se neravnomjerno odvija u pojedinim regijama države. U Hrvatskoj je proces smanjenja udjela proizvodnje i industrije u zaposlenosti i stvaranju BDV-a u okviru pojedinih županija bio rezultat djelovanja tri grupe faktora. Prva grupa su faktori u vezi s prilivom kapitala u glavni grad, zbog čega raste cijena zemljišta koje se može koristiti jedino u djelatnostima s brzim povratom kapitala, dok se proizvodnja seli u područja s nižim cijenama zemljišta. Druga grupa faktora odnosi se na razvoj turizma u području Jadrana, u koji se seli kapital i radna snaga, dok proizvodnja postaje manje atraktivna. Treća grupa faktora odnosi se na gašenje određenih industrijskih kapaciteta zbog gubljenja konkurentnosti, posebno u globaliziranim poslovima.[9]

U BiH su fenomeni deindustrijalizacije i reindustrijalizacije vezani za strukturu industrije. Tradicionalno industrijski kantoni u FBiH bilježe dalji rast industrije (Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Srednjobosanski kanton), dok neki bilježe potpuno zaostajanje industrije (Sarajevski, Unsko-sanski i Hercegovačko-neretvanski kanton), a ostali bilježe epizode u razvoju industrije (Zapadnohercegovački, Posavski, Bosansko-podrinjski kanton).

Na lokalnom nivou još su vidljivije promjene vezane za razvoj industrije. Mnoge općine i gradovi uspjeli su sačuvati naslijeđenu industriju, uspješno je restrukturirati, a zatim i znatno proširivati i jačati.

Značaj industrije za pojedine općine i gradove u FBiH iskazuje se kroz visinu lokacijskih kvocijenata (LK) zaposlenosti, prikazanih u tabeli 2. Oni predstavljaju odnos udjela industrije u zaposlenosti u općini/gradu prema udjelu industrije u zaposlenosti Federacije BiH. Zbog raspoloživosti podataka prikazuje se komparacija 2024. (udio industrije u zaposlenosti FBiH bio je 19,0%) s 2014. godinom (udio industrije u zaposlenosti FBiH 19,2%).

[9] Zoran Aralica, "Analiza deindustrijalizacije i reindustrijalizacije na regionalnoj razini u Hrvatskoj", u: Josip Tica i Katarina Bačić (ur.), *"Ekonomska politika u 2021. godini – Hrvatska poslije pandemije", Tradicionalni skup Hrvatskog društva ekonomista u Opatiji – zbornik radova*, volume 28, Hrvatsko društvo ekonomista, 2021, str. 59-79.

Tabela 2: Lokacijski kvocijenti za zaposlenost u industriji za općine i gradove FBiH

Gradovi/općine	LK		Gradovi/općine	LK		Gradovi/općine	LK	
	2014.	2024.		2014.	2024.		2014.	2024.
Maglaj	2,59	2,50	Olovo	2,01	1,72	Ilijaš	1,48	2,07
Visoko	2,56	2,42	Gornji Vakuf	1,99	2,08	Žepče	1,47	1,85
Goražde	2,54	2,43	Odžak	1,86	2,32	Busovača	1,46	1,68
Gračanica	2,31	2,10	Lukavac	1,84	2,40	Bugojno	1,37	1,51
Tešanj	2,23	2,49	Travnik	1,78	1,76	Vogošća	1,27	1,58
Gradačac	2,17	2,10	Kalesija	1,57	1,90	Bos. Petrovac	1,13	1,97
Novi Travnik	2,04	2,43	Hadžići	1,50	1,58	Bos. Krupa	0,95	1,54
Konjic	2,03	2,52	Kreševo	1,48	1,98	Donji Vakuf	0,66	1,73

Izvor: *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine* (*op. cit.*)

U tabeli 2 navedeni su općine ili gradovi koji u promatranim godinama imaju LK veći od 1,50 kao granica za industrijski visoko intenzivne lokalne zajednice. Visinu lokacijskih kvocijenata iz 2014. su u 2024. unaprijedili Tešanj, Novi Travnik, Konjic, Gornji Vakuf, Odžak, Lukavac, Kalesija, Hadžići, Kreševo, Ilijaš, Žepče, Busovača, Bugojno, Vogošća, Bosanski Petrovac, Bosanska Krupa i Donji Vakuf. U krug industrijski intenzivnih ušlo je devet općina i gradova, a iz tog kruga niko nije ispao. To su u pravom smislu sredine koje su provodile reindustrijalizaciju.

Ključni faktori razvoja industrije na lokalnom nivou bili su unaprijeđena fizička i poduzetnička infrastruktura, posebno raspoloživost industrijskih, odnosno poslovnih zona, raspoloživost kvalificirane radne snage, lokalnih resursa energije i sirovina i prijateljski odnos lokalne uprave.

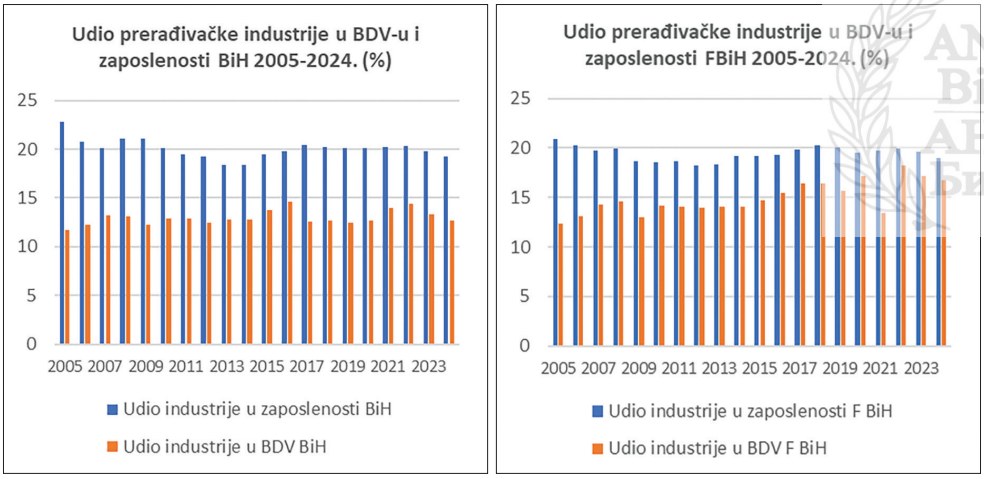
> "Konkurentnost općina i gradova treba osloniti u većoj mjeri na napredne čimbenike, kvalitetnu radnu snagu i razvoj sposobnosti općina i gradova te tvrtki u lokalnom industrijskom okruženju na energetskoj tranziciji, digitalizaciji, inovacijama i zelenoj ekonomiji. U takvim uvjetima i marketing i promocija općina i gradova kao industrijskih investicijskih destinacija bit će učinkovitiji s većim potencijalima priljeva investicija i kvalitetnih tvrtki, uključujući i investicijsku aktivnost dijaspore. Sve to treba rezultirati većom zaposlenošću i dohotkom te rastom životnog standarda građana u općinama i gradovima BiH."[10]

[10] Anto Domazet, Oporavak industrije ali daleko od zamaha reindustrijalizacije: izvještaj o industrijskom razvoju općina i gradova u BiH, USAID i Udruženje Mreža za izgradnju mira Sarajevo, 2024.

Deindustrijalizacija vs. reindustrijalizacija u BiH

U promatranom razdoblju 2005–2024. industrija u FBiH je prolazila trnovit put od naslijeđene industrije iz doba socijalizma s različitom kompanijskom konkurentnošću do restrukturirane i novoizgrađene industrije. U tom je razdoblju industrija povećala svoj udio u stvaranju BDV-a s 12,3% na 16,7%, sudjelujući s 24,2% prirastu BDV-a. U zaposlenosti je udio industrije opao s 20,9% na 19%, a u prirastu zaposlenosti je njen udio iznosio 16,1%. Uz sve pozitivne ekonomske i socijalne promjene koje se odnose na održavanje srednjeg društvenog sloja i radničke klase, sve su to uvjerljivi argumenti da treba raditi na daljem ubrzanom razvoju industrije.

Obavljena analiza ukazuje na nedovoljan rast ekonomije i industrije s održavanjem relativnog značaja industrije u posljednjim godinama. Ne može se govoriti o reindustrijalizaciji niti o deindustrijalizaciji, ali svi nalazi ukazuju na to da postojeći ekonomski model razvoja u kojem nema aktivne ekonomske i razvojne politike zahtijeva promjenu (vidjeti sliku 6).

Izvor: www.bhas.ba; www.fzs.ba

Slika 6: Udio prerađivačke industrije u BDV-u i zaposlenosti BiH i FBiH 2024–2005.

Poređenje trendova na nivou BiH i na nivou FBiH pokazuje da je dinamika skoro identična, a razlike se ispoljavaju jedino u nivou doprinosa industrije stvaranju BDV-a u BiH. Naime, od 2014. godine u FBiH se bilježe znatno veći udjeli industrije u stvaranju BDV-a u odnosu na dio industrije u BiH (u 2024. udio u BiH iznosi 12,7%, a u FBiH 16,7%).

Navedeni udjeli industrije u zaposlenosti i stvaranju BDV-a pokazuju da industrija ne nalazi nove izvore rasta. Očigledno je kapacitet privatnog sektora dostigao limite i traži se pojačana uloga države u pokretanju dinamičnijeg rasta industrije.

Za BiH je pitanje razvoja industrije sudbinsko pitanje jer nijedna druga aktivnost nema potencijale za uvođenje BiH u društvo visokog dohotka i za ubrzanu konvergenciju u razvoju u odnosu na EU. Zato pitanje reindustrijalizacije postaje krupno ekonomsko i političko pitanje.

Za dalji razvoj industrije u BiH i FBiH je važno pitanje kako se do sada razvijala proizvodna i tehnološka baza industrije, da li kao proizvodna baza (*cluster*) industrija ili kao priključenost globalnim lancima vrijednosti. Proizvodna baza za industrije FBiH postoji u prehrambenoj industriji ili je u nastajanju, zatim u metalnoj industriji i drvnoj industriji. Uključenost u globalne lance najčešća je u automobilskoj industriji.

Kada je riječ o deindustrijalizaciji i njenim prijetnjama za BiH i FBiH, potrebno je podsjetiti se na njene uzroke. Najčešće spominjani uzroci su rast produktivnosti zasnovan na tehnološkom progresu primijenjenom u industriji koji dovodi do smanjenja uposlenosti, ali povećanja BDV-a. Drugi razlog je globalizacija i liberalizacija trgovine koja dovodi do toga da jeftini uvoz guši domaću proizvodnju u zemljama u razvoju. Dodatni razlog neki vide i u tome što se lanci vrijednosti industrijskih kompanija fragmentiraju i mnoge vrste usluga, prije svega zasnovanih na znanju iz oblasti R&D, marketinga, financija, logistike, prijevoza i drugih aktivnosti, izdvajaju iz kompanija da bi se osiguravale outsourcingom.[11] Razmatrajući uzroke deindustrijalizacije Rodrik nalazi da su mnoge zemlje krenule na put deindustrijalizacije na nivou srednjeg dohotka, za razliku od razvijenih zemalja, koje su se okrenule servisnoj industriji na nivou visokog dohotka, kada je granična produktivnost u industriji postala manja od produktivnosti u servisima, prvenstveno onim zasnovanim na znanju. Takvu deindustrijalizaciju na nivou srednjeg dohotka koja apsorbuje zaposlene iz industrije u servisima niske dodane vrijednosti on naziva preuranjenom i ukazuje na njene negativne ekonomske, socijalne i političke posljedice po ekonomiju i društva u zemljama srednjeg dohotka.[12] Za poziciju BiH je značajna studija koja istražuje putanje razvoja industrije 125 zemalja različitog nivoa razvijenosti u periodu od 1970. do 2019. godine. Ako se zanemare zemlje bogate naftom i plinom, putanja k srednjem i visokom dohotku išla je za većinu zemalja putem reindustrijalizacije. Međutim, dok je

[11] D. Herrero i A. Rial, *op. cit.*

[12] D. Rodrik, "Premature Deindustrialization", *Journal of Economic Growth* 21, 2016, str. 1-33

prelaz iz niskog u srednji dohodak bio lagan, prelaz iz srednjeg u visoki dohodak desio se samo kod jednog broja zemalja, i to uz rast pokretan industrijom. U osnovi, zemlje su imale mogućnost da na putu reindustrijalizacije biraju dva puta, prvi s građenjem široke proizvodne baze, drugi s uključivanjem u globalne lance vrijednosti. Prvi put je na višem nivou dohotka dovodio do diverzificiranja industrijske proizvodnje s jačanjem udjela proizvoda više dodane vrijednosti. Drugi put je tražio mogućnosti sticanja povoljnijeg položaja u lancima vrijednosti s mogućnostima ekstenzije u više faze lanca vrijednosti koje nude veću dodanu vrijednost.[13] Autori zaključuju članak porukom:

> "Za kreatore politike ključna je poruka da su u našem uzorku prijelazi u status srednjeg dohotka postali češći nego u prošlosti, ali napredovanje u status visokog dohotka dogodilo se samo u zemljama koje kombiniraju barem skromnu domaću proizvodnu bazu s pravovremenom nadogradnjom u aktivnosti veće vrijednosti. Zaključno, iako su globalizacija i nedavni poremećaji globalnih lanaca vrijednosti transformirali dinamiku strukturne transformacije, naši rezultati su u skladu sa stajalištem da snažna domaća industrijska osnova ostaje važna za postizanje i održavanje statusa visokog dohotka."[14]

Ovi nalazi potvrđuju paradigmu konkurentskih prednosti zemalja prema kojoj postoje četiri faze razvoja, s prvom vođenom faktorima proizvodnje (resursno bazirana), drugom vođenom investicijama za proizvodnju standardnih proizvoda, trećom vođenom inovacijama s proizvodnjom diferenciranih proizvoda visoke dodane vrijednosti i četvrtom vođenom bogatstvom u kojoj dominiraju servisi.[15]

BiH i FBiH se nalaze u fazi srednjeg dohotka već 20 godina i tavore u njegovoj zamci. S jedne strane, BiH ima visoke troškove proizvodnje da bi bila konkurentna u proizvodnji standardnih, jednostavnih proizvoda, a s druge strane nije dovoljno inovativna i nema proizvodnu bazu za proizvodnju diferenciranih proizvoda više dodane vrijednosti. Ona se u toj zamci također nalazi u opasnosti da krene putem deindustrijalizacije zbog toga što se u mnogim aspektima ispoljava spoznajna kratkovidost (*cognitive myopia*) prema kojoj se buduće koristi od nekih ekonomskih ili društvenih promjena nerealno nisko procjenjuju (uz visok diskont) u odnosu na trenutne žrtve koje takve odluke nose.[16] Ta bi kratkovidost mogla kreatore ekonomskih odluka odvući s terena industrijske na teren servisne politike.

---

[13] A. Aituar, O. Bolatbay, N. Abdukadyrov i S. Abdukhamet, "Forks in the Road: Globalization, Deindustrialization, and Economic Growth Pathways", *Economies* 13 (12), 2025, 348.
[14] *Ibid.*, str. 26.
[15] M. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York, 1990.
[16] S. Hohberger, A. Ifrim, B. Pataracchia i M. Ratto, "Myopic Behaviour in Macroeconomic Models: Empirical Evidence from the US", *CAMA Working Paper 11/2024*, Australian National University,

Industrijska politika kao način da se u doglednom periodu prevlada zamka srednjeg dohotka i pokrene ulazak u društvo visokog dohotka putem reindustrijalizacije BiH i FBiH nema alternativa. Svjetska banka je odredila granicu visokog dohotka u 2026. godini na 13.935 dolara per capita (iz 2024. godine), a BiH je te godine dostigla GNI per capita od 8.790 dolara.[17]

U susret industrijskoj politici u FBiH: mogući ishodi

U samoj definiciji industrijske politike vide se razlike u pristupu tom pojmu:

> "Industrijsku politiku definiramo kao onu vladinu politiku koja eksplicitno cilja na transformaciju strukture ekonomske aktivnosti u ostvarivanju nekog javnog cilja. Cilj je obično poticanje inovacija, produktivnosti i gospodarskog rasta. Ali to bi moglo biti i promicanje klimatske tranzicije, dobrih radnih mjesta, zaostalih regija, izvoza ili supstitucije uvoza. Budući da industrijska politika cilja na strukturne promjene, ključna karakteristika joj je ostvarivanje izbora i diskrecije od strane javnih vlasti: 'promičemo X, ali ne Y', iako se kasniji dio ove izjave obično implicitno navodi."[18]

Prvi pokušaj kreiranja industrijske politike u BiH bio je 1996. godine, kada su domaći akademici u programu obnove BiH predložili kreiranje i provedbu aktivne industrijske politike za obnovu naslijeđene industrije.[19] Taj pokušaj bio je kategorički odbijen od strane Svjetske banke, kao ključnog koordinatora programa obnove BiH. Obrazloženje je bilo da će tržište odabrati one koji imaju šansu za preživljavanje i dalji razvoj.

U proteklom periodu BiH i FBiH nisu imali konzistentnu industrijsku politiku usmjerenu na jačanje industrije i podizanje njenog doprinosa ekonomskom i socijalnom razvoju. No, i pored toga postojao je određeni broj mjera i odluka državnih institucija vertikalnog usmjerenja koje se reflektiraju izravno na industriju ili neke njene grane. Te odluke su bile jednokratne, pojedinačne, nesinhronizirane s ciljevima razvoja i ekonomske politike. S druge strane, donošene su mjere horizontalnog utjecaja koje su se odnosile na sve sektore

Crawford School of Public Policy, Centre for Applied Macroeconomic Analysis, 2024, https://crawford.anu.edu.au/sites/default/files/2025-01/11_2024_hohberger_ifrim_pataracchia_ratto.pdf.

[17] "GNI per capita, Atlas method (current US$) – Bosnia and Herzegovina", *World Bank*, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=BA.

[18] R. Juhasz, N. Lane i D. Rodrik, "The new economics of industrial policy", *Annual Review of Economics* 16, 2024, str. 213-242.

[19] Anto Domazet, "Strategy of industrial sector development for Small and Large Companies", u: D. Stojanov, *Reconstruction, reform and economic managment issues in Bosnia and Herzegovina: II Phase*, United Nations Development Programme UNDP-Vienna, Institute of Economics Sarajevo, Vienna, Sarajevo, 1996.

ekonomije i tako utjecale i na industriju. Ono što posebno pogađa industriju FBiH je stanje u kojem institucije ne donose odluke koje omogućavaju minimum uvjeta za poslovanje na visoko reguliranom tržištu EU i što ne osiguravaju domaće reforme koje bi ubrzale članstvo BiH u EU. To članstvo bi otvorilo nove perspektive industriji BiH i FBiH.

Važno je istaći da industrijska politika nosi visoke rizike u pogledu efekata njene primjene. Industrijska politika u Republici Srbiji je posebno u oblasti privlačenja stranih direktnih investicija bila nisko efektivna i skupa. Sugerira se da se napusti jednostrani pristup njenog poticanja, a da se fokus stavi na domaće investitore i diverzificiranje industrijske proizvodnje.[20]

Misijom orijentiran pristup u kreiranju i implementaciji industrijske politike nudi inovativni pristup kreiranju te politike. On se temelji na misiji koja predstavlja način rješavanja ključnih izazova u razvoju ekonomije i društva, a ne na sektorskoj strukturi alokacije resursa za zadovoljavanje potreba ljudi i ekonomije.[21]

Primijenjeno na potrebe za industrijskom politikom u FBiH, misija kojom se vode ta politika treba se fokusirati na ključne izazove razvoja građana FBiH. Oni se mogu odrediti među ciljevima održivog razvoja i u tu svrhu se izdvajaju cilj 8. Dostojanstvo rada i ekonomski rast, cilj 11. Održivi gradovi i zajednice, cilj 12. Održiva potrošnja i proizvodnja i cilj 13. Zaštita klime. Misija koja se temelji na izazovima ostvarenja tih ciljeva traži od industrijske politike da bude inspirativna, jasna, ciljana, ambiciozna, vođena odozdo prema gore (*bottom-up*), participativna s ulogom biznisa, radnika, sindikata i vlada, interdisciplinarna u svom obuhvatu i intersektorska u svojoj implementaciji.[22]

Značaj industrijske politike, bilo u formi sveobuhvatnih razvojnih dokumenata, bilo u formi fokusiranih rješenja određenih problema razvoja industrije, povećava se u posljednjih desetak godina i na nivou EU i u SAD i nizu drugih država. Financijska kriza 2008/2009. i kriza Covid-19 pokazala je svu ranjivost i nisku otpornost industrija u razvijenim zemljama koje su krenule putem deindustrijalizacije. Po svojoj sveobuhvatnosti ističe se Industrijska strategija EU iz 2021. godine, a kasnije niz drugih aktivnosti potaknutih

[20] M. Uvalić, "Fostering Serbia's economy through a more diversified industrial policy: unlocking the potential of internal sources of growth", *Economic annals* LXX (247), 2025, str. 7-43.
[21] M. Mazzucato, *Mission-Oriented Research & Innovation in the European Union: A problem-solving approach to fuel innovation-led growth*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018.
[22] M. Mazzucato, *Transformational change in Latin America and the Caribbean: a mission-oriented approach* (LC/TS.2022/150/Rev.1). Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), Santiago, 2023.

Izvještajem o konkurentnosti EU (Draghi Report). Za BiH je u tome veoma važan dokument "Plan rasta za zapadni Balkan", kojim se otvaraju mogućnosti financiranja reformi u periodu od 2024–2027. u iznosu od 6 milijardi eura, od čega 2 milijarde eura granta, a 4 milijarde eura povoljnih kredita. Na BiH otpada 969 miliona eura.

Na osnovi misije "Industrija za dostojanstvo rada i kvalitetniji život u FBiH" nužno je sektorsko aktiviranje države u infrastrukturi i prijevozu, financijskom sektoru, sektoru energije, digitalizacije, inovacija, obrazovanja, tržišta rada, globalnih lanaca vrijednosti i dobave, te sektoru aktivnosti na reformama za članstvo u EU.

Projekti kojima treba ostvarivati zacrtanu misiju u oblasti industrijske politike FBiH obuhvaćaju više oblasti, a prioritetni su: a) jačanje proizvodne baze industrije za diverzifikaciju proizvodnje u pravcu proizvoda više dodane vrijednosti, b) poboljšanje položaja domaćih kompanija u globalnim lancima vrijednosti, c) restrukturiranje i širenje kapaciteta namjenske industrije, d) fiskalne reforme usmjerene na rasterećenje troškova rada, e) poticanje investicija, uključujući i strane direktne investicije i jačanje tržišta kapitala, f) unapređenje cirkularne ekonomije, g) provođenje pametne specijalizacije i h) jačanje institucija za provedbu industrijskih strategija, a posebno u pripremi projekata za institucije EU.

U pristupu industrijskoj politici u FBiH korisno je primijeniti objedinjujući okvir (*unifying framework*) koji je inicijalno razvijen u radu Rodrika iz 2013.,[23] a zatim primijenjen u radu nastalom kao rezultat istraživanja o razvoju zemalja Latinske Amerike i potrebama provođenja rasta putem strukturalnih transformacija i investiranja u osnove rasta.[24]

Taj okvir omogućava da se i mjere industrijske politike dizajniraju kao horizontalne (bazne sposobnosti) i vertikalne (transformacija industrije), a posebno omogućava da se u presjeku varijacija navedenih dimenzija definiraju područja različitih ishoda industrijske politike.

Osnovni elementi objedinjujućeg okvira projicirani su u dvije dimenzije.

Prva se odnosi na bazne sposobnosti od obrazovanja do izgradnje efektivnih institucija. "Bazne sposobnosti su višedimenzionalne, imaju visoke troškove postavljanja i pokazuju komplementarnost. Stoga ulaganja u njih obično

[23] D. Rodrik, "The past, present, and future of economic growth", The Global Citizen Foundation, Working Paper 1/2013, https://socialstructurefoundation.com/wp-content/uploads/2013/06/GCF_Rodrik-working-paper-1_-6.24.13.pdf.

[24] M. S. McMillan, D. Rodrik, C. P. Sepúlveda (ur.) (2016) *Structural change, fundamentals, and growth: a framework and case studies*, Washington, DC: International Food Policy Research Institute, https://www.nber.org/system/files/working_papers/w23378/w23378.pdf.

daju slabe rezultate rasta sve dok se ne akumulira dovoljno širok raspon sposobnosti, tj. relativno kasno u procesu razvoja. Rast temeljen na akumulaciji baznih sposobnosti je spor i dugotrajan proces".[25] Prva dimenzija je funkcija vlada, uključujući one regionalne i lokalne u stvaranju povoljnog makro i poslovnog okruženja. Industrijska politika treba da osigura bazne sposobnosti koje potiču da se reindustrijalizacija aktivira kao motor rasta.

Druga dimenzija se odnosi na strukturalnu transformaciju ekonomije i posebno industrije. Naime, transformacija na nivou ekonomije u pravcu reindustrijalizacije pokretačka je snaga rasta na putu iz srednjeg u visoki dohodak. "Uz iznimku procvata zemalja bogatih prirodnim resursima, izvanredno visoke stope rasta gotovo su uvijek rezultat brze strukturne transformacije, posebno industrijalizacije. Čuda rasta omogućena su činjenicom da se industrijalizacija može odvijati uz nisku razinu baznih sposobnosti: siromašna gospodarstva mogu doživjeti strukturnu transformaciju čak i kada su vještine niske, a institucije slabe."[26] Strukturalna transformacija je poželjan ishod industrijske politike i manifestira se u nekoliko aspekata: 1) transformaciji industrije iz dinamike pokretane samo investicijama u dinamiku pokretanu i infuzijom i inovacijama kroz koncept "3i" u kojem u početnom periodu industriju pokreću investicije (i1), zatim se vrši infuzija kroz preuzimanje i unapređenje preuzetih tehnologija (i2), a zatim počinje proces inovacija, uključujući primjenu digitalizacije i vještačke inteligencije (i3),[27] 2) transformacija industrije iz državne u privatnu, uključujući strane direktne investicije, 3) transformacija iz industrije niske u industriju visoke tehnologije, 4) transformacija iz industrije niske dodane vrijednosti u industriju visoke dodane vrijednosti, 5) transformacija iz industrije sporadično izvozno orijentirane u industriju pokretanu izvozom (*export led growth*) s uzlaznom penetracijom u globalne lance vrijednosti, 6) transformacija iz neprofilirane u industriju s uskim profilom na osnovama pametne specijalizacije,[28] 7) transformacija iz energetski intenzivne zasnovane na energiji s visokim karbonskim otiskom u energetski efikasnu industriju zasnovanu na obnovljivoj energiji.

Dakle, strukturalna transformacija se vrši unutar industrije i intraindustrijskom mobilnošću faktora proizvodnje. Ona se ostvaruje odlukama tržišnih aktera, investitora u ekonomiju, odnosno industriju. Investitori se privlače

[25] D. Rodrik, "The past, present, and future of economic growth" (*op. cit.*), str. 4-5.
[26] *Ibid.*, str. 5.
[27] *World Development Report 2024: The Middle-Income Trap*, World Bank, 2024, https://doi.org/10.1596/978-1-4648-2078-6, str. 5-7.
[28] E. Vlačić, "Fokusirana reindustrijalizacija kao transformacijska strategija postranzicijskog gospodarstva", *Ekonomska misao i praksa DBK* XXX (1), 2021, str. 303-321.

dobrim baznim sposobnostima ekonomije (*pull* pristup) ili se prema njima guraju projekti investiranja kada su bazne sposobnosti neizgrađene (*push* pristup). U percepciji baznih sposobnosti kroz prilike i prijetnje vlastitom biznisu ispoljava se uloga kompanija u industriji. "Na kompanijskom nivou podizanje produktivnosti ukupnih faktora (TFO – *Total Factor Productivity*) odlučujuće ovisi o unapređenju menadžerskih sposobnosti, ubrzanju inovacija i podizanju radnih vještina."[29]

U fazi višeg srednjeg dohotka u kojoj se nalazi BiH i FBiH push pristup sve manje uspijeva, a pull pristup postaje dominantan. Dok je za prelazak iz niskog u srednji dohodak mogao prolaziti nesklad između baznih sposobnosti i motiva investitora za ulaganje zbog visokih profita, koji su mogli kompenzirati visoke rizike, u prelazu iz srednjeg k visokom dohotku potreban je sklad između te dvije dimenzije rasta. To je osnovni razlog zašto industrija BiH i FBiH ne pokreće dinamiku prelaska u visoki dohodak, odnosno to je razlog zašto se tavori u zamci srednjeg dohotka već 20 godina bez izgleda da se taj proces završi u dogledno vrijeme.

U tabeli 3 prikazana je tipologija obrazaca i ishoda rasta u elaborirane dvije dimenzije djelovanja industrijskih politika.

Tabela 3: Tipologija obrazaca i ishoda rasta u reindustrijalizaciji FBiH

		Strukturalna transformacija (reindustrijalizacija)	
		Spora	**Brza**
Bazna ulaganja (ljudi, institucije, infrastruktura)	**Niska**	**(1) Nema rasta** Niska populacija start-ups Nema investicija u industriju, posebno u visokotehnološke industrije	**(2) Epizodni rast** Privatizacija industrijskih poduzeća skromnih učinaka Strane direktne investicije s povlačenjem investitora
	Visoka	**(3) Spori rast** Alokacija resursa u niskoproduktivne servise Ulaganja u industriju niske dodane vrijednosti	**(4) Brz, održiv rast** Intenziviranje procesa "3i" Rast investicija u visoke tehnologije i inovacije

Izvor: konstrukcija autora prema D. Rodrik, "The past, present, and future of economic growth", The Global Citizen Foundation, Working Paper 1/2013, https://socialstructurefoundation.com/wp-content/uploads/2013/06/GCF_Rodrik-working-paper-1_-6.24.13.pdf.

[29] X. Liu, X. Zhao, F. Zhao, "Why Some Countries Can Survive the Middle-Income Trap – Based on an Empirical Analysis of Different Countries and Regions", *Journal of Competitiveness* 17 (3), 2025, str. 222-254.

Aktualno stanje industrije u FBiH je da je najveći dio industrije lociran u kvadrantima 2 – epizodni rast i 3 – spori rast. Budući da dinamiku reindustrijalizacije treba ubrzati, "ako bazne sposobnosti na kraju ne stupe na snagu, rast vođen strukturnom transformacijom gubi snagu i posustaje".[30] Osnovna intencija industrijske politike je da se spori rast i epizodni rast u što većoj mjeri usmjere u kvadrant 4 – brz, održiv rast, a da se prvi kvadrant – nema rasta – usmjeri k nekom od tri raspoloživa pravca, promatrano sekvencijalno.

Zaključak

Bosna i Hercegovina i Federacija BiH u periodu 2005–2024. godine ostvarile su skroman rast industrije kroz nivo i dinamiku kretanja udjela zaposlenosti i stvaranja bruto dodane vrijednosti industrije u ukupnoj ekonomiji. Ne postoje jasni znaci deindustrijalizacije, ali niska dinamika promjena ukazuje na to da u budućnosti može do toga doći.

Ustavna struktura BiH i FBiH i razdioba nadležnosti te kapaciteti institucija svakako su imali utjecaja kako na ukupna kretanja u ekonomiji tako i na razvoj industrije. Praksa susjednih zemalja koje imaju znatno razvijenije i snažnije centralne institucije država pokazuje da njihovi rezultati u razvoju industrije nisu ništa bolji od onih u BiH. Ključno je pitanje nedostatak političke volje za neposrednije uključivanje države u upravljanje industrijom, a ne pitanje kakva je organizacija institucija i koje su centralne, a koje decentralizirane nadležnosti.

Zastoj u relativnom jačanju industrije u ekonomskoj strukturi FBiH iskazuje se u oblasti zaposlenosti, dok u stvaranju BDV-a industrija pokazuje znatno višu dinamiku i poboljšava svoj udio. Osnovni razlozi pada udjela u zaposlenosti su u rastu produktivnosti industrije, čime se smanjuju potrebe za radnom snagom, posebno onom niže kvalificiranosti. Liberalizacija kroz globalizaciju vanjske trgovine dovodi do uvoza jeftinih proizvoda iz novoindustrijaliziranih zemalja. Također, djeluje faktor fragmentacije lanaca vrijednosti industrijskih kompanija iz kojih se isključuju brojne aktivnosti koje ne čine core biznis i pribavljaju se outsourcingom.

Ključno za ubrzanje dinamike industrijskog rasta je pitanje jačanja proizvodne baze industrije BiH i poboljšanja položaja domaćih kompanija u globalnim lancima vrijednosti, s jedne, i osnaživanje procesa strukturalnih transformacija industrije, prvenstveno u oblasti inovacija, s druge strane. To

[30] D. Rodrik, "The past, present, and future of economic growth" (*op. cit.*), str. 13.

nameće potrebu intenzivnog investiranja u proširenje i modernizaciju industrijskih kapaciteta uz primjenu dostignuća 4.0 industrijske revolucije, prije svega digitalizacije i vještačke inteligencije, a zatim i energetske tranzicije, cirkularne ekonomije i boljeg korištenja prirodnih resursa. Intenzivnija promocija stranih direktnih investicija treba da pokreće podizanje tehnološkog nivoa i diverzificiranje industrijske proizvodnje u FBiH.

Razvoj industrije na regionalnom (kantonalni nivo) i lokalnom nivou (gradovi i općine) pokazuje znatno izraženije tendencije reindustrijalizacije i deindustrijalizacije i stvara primjetnije ekonomske i socijalne posljedice po te sredine. Polarizirane su sredine s visokim u odnosu na one s nižim industrijskim intenzitetom, a u suštini na to djeluju faktori naslijeđene industrije i privlačnosti lokalnih sredina za nove investicije u industriji.

Kao ekonomija višeg srednjeg dohotka, FBiH mora koristiti industriju kao motor izlaska iz zamke srednjeg dohotka, koju je najveći broj zemalja prevazišao jačanjem industrije, odnosno reindustrijalizacijom. Deindustrijalizacija u ovoj fazi razvoja bi za FBiH znatno odgodila ulazak u fazu visokog dohotka, pa se mora poduzeti aktivna industrijska politika za ubrzanje rasta industrije.

Pristup orijentiran na misije i na strukturalne transformacije osigurava da industrijska politika bude u funkciji rješavanja krupnih razvojnih problema za građane, a ne u funkciji sektora i mjera kojima se gađaju sektori ili spašavaju gubitnici, odnosno promoviraju pobjednici. U fokusu industrijske politike u FBiH treba biti pitanje jačanja proizvodne baze industrije, produktivno zapošljavanje, osiguranje dostojanstva rada, zaštita klime, održiva potrošnja i klima i jačanje položaja gradova i zajednica. Važni projekti za ostvarenje misije industrije kroz industrijsku politiku obuhvaćaju razvoj poduzetničke infrastrukture na lokalnom nivou, provođenje strukturalnih transformacija, uključujući pametne specijalizacije u industriji za globalne niše tržišta, unapređenje inovacija kroz koncept "3i" koji uključuje investicije, praćenje infuzijom (preuzimanje tehnologija) i inovacijama (unapređenje i osvajanje novih inovativnih rješenja) implementacijom digitalizacije i vještačke inteligencije, fiskalne reforme za osiguranje konkurentnosti rada, obrazovanje za potrebe industrije, reformu državnih poduzeća u industriji, razvijanje tržišta kapitala i poticanje investicija u industriji. Strateški pravac djelovanja industrijske politike odnosi se na ubrzanje reformi za pristupanje EU kroz čije industrijske strategije i institucije se nude brojne prilike za reindustrijalizaciju BiH i FBiH, posebno prihvatljiv način uključivanja BiH i njenih industrijskih kompanija u sistem prekogranične trgovine ugljičnim dioksidom (CBAM).

Literatura

Aituar, A.; Bolatbay, O.; Abdukadyrov, N.; Abdukhamet, S. (2025) "Forks in the Road: Globalization, Deindustrialization, and Economic Growth Pathways", *Economies* 13 (12), 348.

Aralica, Zoran (2021) "Analiza deindustrijalizacije i reindustrijalizacije na regionalnoj razini u Hrvatskoj", u: Tica, Josip; Bačić, Katarina (ur.) *"Ekonomska politika u 2021. godini – Hrvatska poslije pandemije", Tradicionalni skup Hrvatskog društva ekonomista u Opatiji – zbornik radova*, volume 28, Hrvatsko društvo ekonomista, str. 59-79.

Domazet, Anto (1996) "Strategy of industrial sector development for Small and Large Companies", u: Stojanov, D. *Reconstruction, reform and economic managment issues in Bosnia and Herzegovina: II Phase*, Vienna, Sarajevo: United Nations Development Programme UNDP-Vienna, Institute of Economics Sarajevo.

Domazet, Anto (2024) Oporavak industrije ali daleko od zamaha reindustrijalizacije: izvještaj o industrijskom razvoju općina i gradova u BiH, USAID i Udruženje Mreža za izgradnju mira Sarajevo.

FZS (2025) *Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Federalni zavod za statistiku. https://fzs.ba/wp-content/uploads/2026/01/Godisnjak-ljetopis-FBiH-2025.pdf

Herrero, D.; Rial, A. (2023) "Productive linkages in a segmented economy: the role of services in the export performance of German manufacturing", *Economic Systems Research* 35 (2), 183-210. https://doi.org/10.1080/09535314.2022.2026894

Hohberger, S.; Ifrim, A.; Pataracchia, B.; Ratto, M. (2024) "Myopic Behaviour in Macroeconomic Models: Empirical Evidence from the US", *CAMA Working Paper 11/2024*, Australian National University, Crawford School of Public Policy, Centre for Applied Macroeconomic Analysis. https://crawford.anu.edu.au/sites/default/files/2025-01/11_2024_hohberger_ifrim_pataracchia_ratto.pdf

Juhasz, R.; Lane, N.; Rodrik, D. (2024) "The new economics of industrial policy", *Annual Review of Economics* 16, str. 213-242.

Liu, X.; Zhao, X.; Zhao, F. (2025) "Why Some Countries Can Survive the Middle-Income Trap – Based on an Empirical Analysis of Different Countries and Regions", *Journal of Competitiveness* 17 (3), str. 222-254.

Mazzucato, M. (2018) *Mission-Oriented Research & Innovation in the European Union: A problem-solving approach to fuel innovation-led growth*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Mazzucato, M. (2023) *Transformational change in Latin America and the Caribbean: a mission-oriented approach* (LC/TS.2022/150/Rev.1). Santiago: Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC).

McMillan, M. S.; Rodrik, D.; Sepúlveda, C. P. (ur.) (2016) *Structural change, fundamentals, and growth: a framework and case studies*, Washington, DC: International Food Policy Research Institute. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w23378/w23378.pdf

OECD (2011) "Isic Rev. 3 Technology Intensity Definition: Classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities", OECD Directorate for Science, Technology and Industry, Economic Analysis and Statistics Division, 7. 7. 2011. https://web-archive.oecd.org/pdfViewer?path=/2012-06-14/94096-48350231.pdf

Peneder, M. (1999) "The Austrian Paradox: "Old" Structures But High Performance?", *Austrian Economic Quarterly* 4, str. 239-247.

Peneder, M.; Kamovski, S.; Dachs, S. (2001) "What Follows Tertiarization: Structural Change and the Role of Knowledge-based Services", u: *Working Papers*, No 146, WIFO, Vienna.

Porter, M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*, New York: Free Press.

Rodrik, D. (2016) "Premature Deindustrialization", *Journal of Economic Growth* 21, str. 1-33.

Rodrik, D. (2013) "The past, present, and future of economic growth", The Global Citizen Foundation, Working Paper 1/2013. https://socialstructurefoundation.com/wp-content/uploads/2013/06/GCF_Rodrik-working-paper-1_-6.24.13.pdf

SiSTAT (s. a.) "Employment (NACE Rev. 2), Slovenia, annually", Republic of Slovenia, Statistical Office. https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/en/Data/-/0301975S.px/table/tableViewLayout2/

UNIDO (2025) *International Yearbook of Industrial Statistiscs: Global highlights*, United Nations Industrial Development Organization, 2025. https://stat.unido.org/portal/storage/file/publications/yb/2025/UNIDO_IndustrialStatistics_Global_Highlights_2025.pdf?utm_source=chatgpt.com

Uvalić, M. (2025) "Fostering Serbia's economy through a more diversified industrial policy: unlocking the potential of internal sources of growth", *Economic annals* LXX (247), str. 7-43.

Vlačić, E. (2021) "Fokusirana reindustrijalizacija kao transformacijska strategija postranzicijskog gospodarstva", *Ekonomska misao i praksa DBK* XXX (1), str. 303-321.

World Bank (s. a.) "GNI per capita, Atlas method (current US$) – Bosnia and Herzegovina". https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=BA

World Bank (2024) *World Development Report 2024: The Middle-Income Trap*. https://doi.org/10.1596/978-1-4648-2078-6

Industry in Bosnia and Herzegovina, Industrial Policy, and Reindustrialization

Abstract: The strengthening of the neoliberal approach to the economy worldwide during the 1980s and 1990s shifted key decisions regarding the allocation of economic resources to market forces. Annex IV of the 1995 Dayton Peace Agreement (DPA), which constitutes the Constitution of Bosnia and Herzegovina, was designed in accordance with neoliberal principles, whereby development—including the country's integration into the European Union (EU)—was expected to be driven by the free market. Industrial development has proceeded in the absence of formal industrial strategies; however, privatization strategies and horizontally implemented reforms have significantly shaped the trajectory of the industrial sector. Over the period 2005–2024, the industrial sector exhibits signs of mild deindustrialization in terms of employment, alongside indications of modest reindustrialization in terms of gross value added (GVA) generation. Bosnia and Herzegovina has remained in the middle-income trap for over two decades, which can most effectively be overcome through the strengthening of industry, i.e. through reindustrialization. Countries that have weakened their industrial base have generally failed to achieve convergence with developed economies and have not transitioned to high-income status. Deindustrialization in the context of middle-income economies is commonly referred to as premature deindustrialization. As the middle-income stage is particularly difficult to overcome, enhancing industrial competitiveness is of critical importance. With the intensification of reforms aimed at EU accession and the implementation of effective industrial policies, Bosnia and Herzegovina has the opportunity to overcome the middle-income trap through reindustrialization based on structural transformation and to reach a high-income stage of development.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, neoliberalism, industrial policy, deindustrialization, reindustrialization, middle income trap